

ZOLA V LJUBLJANSKEM ZVONU (1881–1890)

Tone Smolej

Filozofska fakulteta, Ljubljana

Avtor se v prispevku ukvarja z zgodnjo slovensko reproduktivno (kritiško) recepcijo Émila Zolaja v prvem desetletju revije Ljubljanski zvon. Obravnava omembe in kritike francoskega pisatelja v člankih F. Celestina, K. Štreklja, J. Stritarja, F. Svetiča in J. Kersnika, hkrati pa jih primerja tudi z nekaterimi članki nemških piscev (R. Kaufmann, T. Zolling).

Zola in Ljubljanski zvon (1881-1890). *The article researches the early Slovenian reproductive (critical) reception of Émile Zola in the first decade of the Ljubljanski zvon magazine. It examines how the French author is referred to and reviewed in articles by F. Celestin, K. Štrekelj, J. Stritar, F. Svetič and J. Kersnik, and makes comparisons to certain articles by German authors (R. Kaufmann, T. Zolling).*

Uvod

Preučevanje slovenskega kritiškega sprejema¹ francoskega naturalizma se je pričelo na začetku štiridesetih let dvajsetega stoletja, ko je Anton Vratuša zapisal, da je *Ljubljanski zvon* v času Levčevega uredništva gledal na francoski naturalizem kot na nekaj slabega in škodljivega. Bolj natančno se je zlasti omemb in kritik Émila Zolaja v tej reviji lotil Anton Ocvirk (1955: 200–201). Stritarjevo kritiko francoskega pisatelja je denimo označil za »neusmiljeno in krivično obsodbo«, ki je za dolgo časa na Slovenskem ovrednotila naturalizem kot nekaj »estetsko manjvrednega, etično grdega«. Medtem ko se Ocvirk s tujimi vplivi na Stritarjevo kritiko Zolaja ni ukvarjal, pa je takšno raziskavo najti v Koblarjevih Opombah k pisateljevem *Zbranem delu*. Koblar opozarja na večino člankov o Zolaju nemških (R. Kaufmann) in francoskih (O. Mirbeau) avtorjev, ki jih je poznal slovenski kritik. Na to raziskavo se je navezoval tudi Jože Pogačnik (1978), ki je ob primerjavi Stritarjeve in Brunetièrove kritike Zolaja ugotovil, da sta sicer oba cenila pisateljev talent, zavračala pa sta koncepcijo njegovih oseb.

Prve omembe

Ko je leta 1881 Fran Levec prevzel uredništvo revije *Ljubljanski zvon*, je imel že formirano obzorje, ki ni bilo pretirano naklonjeno francoski književnosti, zlasti ne sodobni. Vemo, da je sredi osemdesetih let istočasno bral Zolaja in sentimentalnega Georgea Ohneta, ki ga je povsem navdušil.² Zato nas ne more čuditi dejstvo, da se prav v času Levčevega urednikovanja prvič v kakem slovenskem besedilu in dokaj negativno omenja Zola.³ Leta 1882 namreč Miroslav Malovrh poroča o novi reviji najmlajše hrvaške književne generacije *Svetlo*: »V vseh spisih in razpravah se hoče držati – »realističkoga pravca«. Kakor iz tega programa razvidno, hočejo nekateri nadarjeni ljudje s tém listom ugladiti pot – tistemu francoskemu realizmu, ki ga goji Emile Zola. Po našem mnenji je to neumestno in škodljivo« (Malovrh 1882: 318).

Levec ni bil naklonjen Malovrhovim poročilom, zato si je prizadeval, da bi ga zamenjal Josip Stare.⁴ Slednji je očitno ponudbo sprejel in leta 1883 začel objavljati poročila o hrvaških književnih novostih. V enem od njih poroča o romanopisju Evgenija Kumičića, ki je veljal za »hrvaškega Zolaja«:

Vešč opazovalec prirode in ljudij pripoveduje realistično in sam priznava, da se je ugedal v francoskega naturalisto Emila Zolo; ali zato naj nihče ne misli, da so njegove pripovedke podobne tistim Zolovim, v katerih čitamo najgnjusnejšo stran razuzdanega pariškega življenja, marveč ravno omenjeni najnovejši Kumičićev roman je (kakor nekateri Zolovi) poln prelepih vzgledov ter nam podaja toliko lepih nauk, da bi ga smela izdati vsaka katoliška družba (Stare 1883: 540).

Staretovo poročilo se torej nekoliko razlikuje od Malovrhovega, saj Zolaju vendarle priznava, da je mogoče v njegovih romanih prepoznati tudi moralne nauke, hkrati pa posnemanja njegove književnosti ne označi za škodljivo.

Fran Celestin

Leta 1883 je Levec objavil spis Frana Celestina »Naše obzorje«, kjer je avtor oralis obzorje svojih sodobnikov. Nas bodo zanimali zlasti navedki Zolaja v tej razpravi, ki vse doslej niso bili ustrezno ovrednoteni. Marja Boršnik (1951: 171) je domnevala, da je Celestin poznal delo francoskega pisatelja iz sanktpeterburške revije *Vestnik Evropy*, kamor je Zola pošiljal med letoma 1875 in 1880 nekatere razprave iz »Literarnih dokumentov« (»Documents littéraires«), »Naturalističnih romanopiscev« (»Les Romanciers naturalistes«), »Eksperimentalnega romana« (»Le Roman expérimental«) ter nekaj novel. Prispevki so izhajali pod splošnim naslovom »Pariška pisma« (Triomphe 1937: 755). Glede na način citiranja se zdi, da je Celestin omenjene Zolajeve članke prebiral v njihovi – nam nedostopni – knjižni izdaji (*Parizskie pisma. Iz literatury i žizni*. T. I. St. Petersburg, 1878).

Celestin omeni Zolaja zlasti v zvezi z vplivom Walterja Scotta na Josipa Jurčiča. Čeprav navaja tudi Balzacovo navdušenje nad Scottom, pa analizo začini z Zolajevo izjavo, češ da je škotski pisatelj le dober dekorater, ki ga zdaj najrajši bero mlada dekleta. (Celestin 1883: 320). Gre kajpak za Zolajevo misel iz članka o Balzacu (»Naturalistični romanopisci«),⁵ ki je v *Vestniku Evropy* izšel januarja 1877 (Triomphe 1937: 758). S takšnim citatom je Celestin opozoril, da je na tekočem s sodobno kritiko, ki je Scotta sodila strožje kot navdušeni predhodniki. Sicer pa Celestin Jurčiču priznava, da je bralstvu omogočil pogled na kmeta »v plastični realnosti«. Jurčič pa je nasploh ustvaril mnogo literarnih tipov, zato ga je Celestin proslavil z naslednjim Zolajevim citatom: »Brezsmrtnost gre tvoriteljem živih ljudij, onim, katere navdušuje življenje, kateri rišejo življenje« (Celestin 1883: 322).

Na podlagi analize nekaterih vodilnih slovenskih pisateljev Celestin ugotavlja, da slovensko obzorje ni ravno široko, zato priporoča realizem ter z njim kritiko življenja. Življenje samo ponuja mnogo gradiva, zlasti življenje trgov in malih mest. Celestin našteje dva morebitna ugovora, da namreč takšni opisi ne sodijo v literaturo, ter da je samo lepota namen leposlovja. Ob tem problemu brez komentarja ponovno navaja Zolaja: »Ni res, da je samo lepota brezsmrtna, življenje je še bolj brezsmrtno. Jezik more izginiti, estetika premeniti se, vzor biti drug: ali glasovi človeške duše, resnični glasovi radosti ali gorja so večni« (Celestin 1883: 454). Navedek je Celestin povzel po Zolajevem eseu o Alfredu de Mussetu (»Literarni dokumenti«),⁶ ki ga je Stasulevič, urednik *Vestnika Evropy*, objavil maja 1877 (Triomphe 1937: 758).

Citati iz Zolaja po našem mnenju niso le preprosti navedki, ampak imajo posebno vrednost znotraj Celestinovega besedila. Njihov izbor priča, da se je slovenski kritik zlasti navduševal nad teksti, ki so obračunavali z romantično estetiko. Scott naj bi bil torej povsem neživljenjski romanopisec, romantični Musset pa bo po Zolaju nesmrten zlasti, ker je veliko ljubil in veliko jokal. V presečišču Celestinove in Zolajeve publicistike je torej najti obračun z romantično estetiko ter poziv k novi (realizem/naturalizem). Poudariti velja, da se je Celestin pri Zolaju zgledoval tudi pri pripravi svojega esea, saj je natančno analiziral in komentiral nekatere pesmi slovenskih avtorjev, tako kot je francoski kritik ocenjeval denimo Gautiera ali Hugoja.

Karel Štrekelj

Levčev učenec Karel Štrekelj je v svoji razpravi »Novejši pisatelji ruski« načel pomembno vprašanje razmerja med ruskim realizmom in sočasno francosko književnostjo. Štrekelj (1884: 562–563) poudarja, da je Turgenjev živel v prijateljstvu s »poglavárji moderne realistične in naturalistične šole« (brata Goncourt, Daudet, Flaubert, Zola). To sintagmo (»die Häupter der modernen, realistischen und naturalistischen Schule«) je Štrekelj povzel po knjigi Iwan Turgenjew. *Eine literarische Studie* (1884) nemškega kritika Eugena Zabela, ki ga je v nadaljevanju tudi citiral:

Kar pa Turgeneva za zmerom izključuje iz kroga Zolovega in njegovih učencev, kamor so ga površno uvrstili, to je njegova čista, zdrava fantazija. On pozna grdo ravno tako, kakor naturalisti, ali grdo ni mu priraslo k srcu, ne veseli ga vedno in vedno brodit po njem; on ne strmi v preprostost, da bi jo v dolzih in širokih prizorih kazal (Štrekelj 1884: 558).⁷

Navedeni Zabelov citat je skoraj istočasno doživel znaten odmev – kar je pomembno za primerjalno recepcijo Zolaja – tudi v hrvaški reviji *Vijenac* (Barbarič 1983: 85). Štrekelj je s sopostavljanjem Zolaja in Turgenjeva načel pomembno dilemo, ki se bo vse do moderne pojavljala kot načelna alternativa: ali Rusi ali Francozi (Barbarič 1983: 84). Jasno je, da je Štrekelj favoriziral prve. Skladno z Zabelom je povzdignil Turgenjeva, ki, v nasprotju z Zolajem, prikazovanje grdega uporablja le »za kontrast proti lepemu«.

Josip Stritar

Najpomembnejše besedilo o Zolaju iz let Levčevega urednikovanja pa so gotovo nekateri deli Stritarjevih »Pogovorov«. France Koblar (1956: 437–441) je ugotovil, da se je Stritar zgledoval pri članku »Die literarische Krise in Frankreich« Richarda Kaufmanna. To tezo je vzpodbudil pisatelj sam, ko je zapisal, da se je »kot otrok pirha« razveselil članka, ki je izšel na velikonočno soboto (torej 4. 4. 1885) v časopisu *Wiener Allgemeine Zeitung*. Kljub takšni izjavi je potrebno reči, da se Stritar le na treh mestih nekoliko izraziteje zgleduje pri Kaufmannu. Slovenski avtor po njegovem članku omenja kritiko Mirbeauja, hkrati pa so v obeh zapisih zelo sorodno opisani liki iz *Germinala*. Tudi misel o francoščini, ki slabi z naturalisti, bi lahko povzel po Kaufmannu.

V svoji korespondenci Stritar omenja še dve reviji, ki sta v istem času objavili razprave o Zolaju.⁸ Medtem ko je za genezo »Pogovorov« manj pomemben članek »Plaudereien über Romandichtung« Rudolfa von Gottschalla (1823–1909), pa je potrebno več pozornosti nameniti recenziji *Germinala* v reviji *Die Gegenwart*, saj je Stritar zapisal, da gre za »misli mojim enake. Samo da je povedano vse malo bolj vodeno«, o čemer se doslej še ni pisalo.

Deskripcija

Izjemno zanimiv je Stritarjev nazorni prikaz Zolajeve deskripcije, saj za zgled izbere kar opis kmetije. Sam bi bralca popeljal, najbrž skladno s slovensko pripovedovalsko tradicijo, »v kako hišo, pač v najčednejšo, morebiti k samemu županu, da nas seznani s tem poštenjakom« (Stritar 1885: 287), medtem ko bi Zola bralca popeljal kar k svinjaku:

Prej smo imeli samó neke nedoločne, nejasne pojme, zdaj vemo, kaj je prav za prav svinják. Prej smo videli samó lupino, zdaj smo prišli stvari do samega jedra. Same vnajnosti smo videli prej, zdaj smo spoznali pravo bistvo svinjákovo.

Pokaže nam naš vodnik raztrgano streho, prešteje nam vsa rebra, ki ji molé iz okajene slame in mahú rastočega po nji. Razkazuje nam stene, stare deske, vse poke, vse grče po njih; zarujavele žeblje, s katerimi so pribite, in lišaj, ki se razprostira po njih (Stritar 1885: 287).

Omenjeni odlomek bi lahko poimenovali kar pastiš, saj Stritar zavestno karikira osebni slog naturalista, pri čemer uporablja njegove bistvene in značilne sestavine. Omenja vlogo sončne svetlobe (»Ta svetloba, ti sviti in odsviti, ki plešejo po rjavi gnojnici.«) ter akustične (»In pa ta godba! Jeden kruli, drugi cvili, tretji renči«) in zlasti olfaktorične dodatke, ki jih takole komentira:

A kaj pa še duhovi in smradovi! Tu moram pa še čisto molčati, ko ti Zola s svojim »razvitim, omikanim, finim« nosom našteje vrsto duhov in njihovih »odličic«, zlasti pa neprijetnih, zopernih, ostudnih brez konca in kraja. Mi Slovenci smo sploh na to stran proti gosposkim Francozom pravi gorjanci! (Stritar 1885: 288).

Z omembo Zolajevega nosu se je Stritar priključil mnogim podobnim zapisom v francoski književnosti. Goncourt je denimo v *Dnevniku* zapisal, da je pisatelj nos nos lovskega psa, katerega konec vtisi, občutja in poželenje delijo v dve živahno premikajoči se nozdrvi, poleg tega pa je to nos, ki raziskuje, odobrava in obsoja. Njegove opise vonjev, ki izpuhtevajo iz opisovanih krajev, pa so sodobniki že leta 1880 poimenovali kar odorografija (Solda 2000: 7). Ko je Stritar omenjal »zoperne smradove«, je imel najverjetneje v mislih odorografijo cest in beznic v romanu *Beznica*. Sam Zola je v predgovoru zapisal, da gre za prvi roman o ljudstvu, ki ne laže in ima vonj ljudstva. Čeprav so ga nekateri kritiki obtoževali, da s takšnimi opisi vonjav žali delavce, se je Zola zagovarjal, da je skušal le opozoriti na dejstvo, v kolikšni meri je potrebno očistiti predmestja umazanije (Solda 2000: 66).

Nekoliko kasneje Stritar povzema detajlni opis pralnice v Zolajevi *Beznici* in omenja tudi tamkajšnje vonjave:

Kako je tu popisano najprej prostorje z vsemi potrebnimi napravami vred, potem pranje samó, kako izpira ta, kako drgne ona, ožema tretja i. t. d. Vsako posebe vidi bralec, kako se drži – in prav čudno se drže – in kako se giblje; vse različne glasove čuje tvoje uho, in – kar ni najzadnje – nos tvoj duha vse tiste čudne duhove, kakeršnih je polna taka naprava; vlažnosti, zaduhlosti in plesnobe duh, mokrega perila, mila in – razgretih, potnih ženskih životov! (Stritar 1885: 478).¹⁰

Stritar, ki se sprašuje, koga vse neki to zanima, kakšen namen ima tako natančno, tako obširno popisovanje, z veseljem poudarja, da se je v Franciji že začela reakcija »proti temu sramotnemu in nesramnemu početju glasovitih naturalistov«. Med kritiki navaja zlasti Octava Mirbeauja, vendar njegovih misli zaradi strahu pred očitki plagiatorstva in kompilatorstva ne povzame, češ da ga citira že Kaufmann. Gre za naslednji odlomek:

»Wir sind,« sagt Octave Mirbeau in einem Artikel, der Aufsehen erregte, »des Renseignements, des Documents, der Genauigkeit der Schilderung im natu-

ralistischen Romane müde. Wir haben sie übersatt, sie erregen uns bis zum Ekel, bis zum Brechreiz. Nachdem wir dieser neuen Form der Literatur als einer endgiltigen Evolution zugejubelt, einer Literatur, die am Ende doch nur Kurzsichtigen imponieren konnte, einer Literatur, die an einem menschlichen Wesen nichts als die Knöpfe und Falten seines Rockes sah, die Blätter am Baume und die Lichtreflexe auf jedem Blatte zählte, begehren wir laut und stürmisch nach Anderem« (Kaufmann 1885: 1).

Kljub zgražanju pa Stritar vendarle pohvali Zolajevo deskripcijo in njegov slog: »Zola je, in to mora priznati najhujši nasprotnik njegov, Zola je talent, kakeršnega morebiti svet še ni videl do sedaj. Kako on opazuje in opisuje stvari, to je čudovito« (Stritar 1885: 289).

Literarne osebe

Od deskripcije prehaja Stritar k Zolajevi zasnovi literarnih oseb. Slovenski kritik skuša izničiti pisateljve izjave, da kaže svet, kakršen je v resnici:

Ali da so vsi ljudje taki, da ni nobenega, ki bi bil kaj prida, to ni res, to je grda laž. In vendar bi moral človek tako soditi po tvojih romanih, po katerih vlada in se šopiri samo lopovstvo, sama nevarnost, sama nesnaga! Tvoja »Nana« kaže nam zgolj gnilobo in smrad v višjih stanovih, tvoj »Pot-Bouille«¹¹ samó nemarnost in malopridnost pri meščanih, tvoj »Asommoir« [sic!] surovost in podlost pri delavcih (Stritar 1885: 290).

Ob tem postane Stritar biblično moralističen: »Če je vsa Francoska taka Sodoma, tedaj pa res ni družega vredna, nego da jo žveplen ogenj z neba pokončá, da se od nje ne okužijo ostale dežele.« (Stritar 1885: 290). Poudariti velja, da je Stritar omenjeno misel šest let kasneje ponovil v svoji zbirki »Drobiž«, ki v sto petintridesetih štirivrstičnicah omenja glavne dogodke svojega ustvarjanja. Enainštirideseta je vezana na misli iz »Pogovorov«:¹²

Če res francoski so ljudje
vsi, kakor ta Zola nam pravi;
Atlantsko pride naj morjé
ter vso zalego ti odpravi! (»Drobiž«: 278)

Zanimivo, da Stritar zavrača tudi francoski narod, ki bi po njegovem mnenju moral Zolaja zapoditi čez svoje meje: »Ta narod, če tudi ni takšen, kakeršnega delaš ti, bliža se svojemu propadu, in naših simpatij je nevreden. Dà, ko je človek bral zaporedoma nekoliko Zolovih romanov, pristudi se mu napósled celó sam jezik francoski!« (Stritar 1885: 290).

Socialna motivika

Stritar (1885: 291) piše, da mu je izobražen in razsoden znanec priporočil *Germinal*: »Ako hočete pravično soditi Zolo, berite prej njegovega »Ger-

minala«.« Strinja se, da je strašna beda premogokopov v severni Franciji »velikanski predmet, največjega pisatelja vreden«. Toda *Germinal* je zanj razočaranje:

Bralec vidi pred seboj té neizrečeno nesrečne, duševno in telesno nesrečne ljudi; moške in ženske, odrasle in otroke in – z gnusom se obrne od njih, ne more drugače! In ta človek trdi v svoji predrznosti, da je hotel s svojim popisovanjem vzbuditi usmiljenje do teh nesrečnih ljudi, in nevoljo proti njih zatiralcem. Gorje siromakom, če bodo imeli take zagovornike (Stritar 1885: 291).

Ob teh mislih je kasneje celo Celestin (1887: 91) zapisal, da pač resnica ni vselej estetska, hkrati pa je pisca »Pogovorov« opozoril, da krščanska ljubezen takšnega gnusa ne pozna. Pri opisih oseb bi se lahko Stritar dejansko zgledoval pri Kaufmannu, kjer so tudi omenjeni rudarski otroci:

Er wollte theils das entsetzliche, thierische Zusammenleben der Grubenbevölkerung in wüster Gemeinschaft, ohne Rücksicht auf Geschlecht oder Moral, theils die Depravation der Kinder, lange noch vor Alter der Pubertät, schildern. Er thut dies mit einer Brutalität, die weder er noch irgend einer von seinen in Scandal speculirenden Nachahmern bisher jemals erreichte (Kaufmann 1885: 2).

V recenziji *Germinala* izpod peresa Theophila Zollinga (1849–1901) je Stritar lahko prebral naslednje misli:

Der Eindruck, den dieses Buch hinterläßt, ist niederdrückend. Wir sehen da, wie ein colossales Talent einem falschen Kunstprinzip zu Liebe die schönsten Wirkungen seiner machtvollen Dichtung zertrümmert und im Häßlichen, Ekelhaften untergeht. Auch der übertrieben pessimistische Grundton läßt kein Behagen aufkommen (Zolling 1885: 219).

Zolling je zavrnil tudi Zolajeve opise oseb, češ da je zanimivo, da pisatelj, ki najraje opisuje človeka z živalskim nagonom, skoraj počloveči uboge živali. Roman je označil za boj med kapitalom in delom, hkrati pa se je spraševal, ali se bo Étiennova vizija morda res kdaj udejanila.

Medtem ko je bil Kaufmann do rudarske tematike v literaturi zadržan, pa ji je bil Zolling bolj naklonjen. Tudi Stritar ni nasprotoval socialnemu romanu, niti motiviki revščine, marveč zgolj naturalističnim opisom. Vzor njegovega socialnega romana je bil verjetno Eugène Sue, ki je iz delavcev ustvaril like, privlačne tudi aristokraciji ter buržoaziji. Do konflikta med rudarji in lastniki rudnikov pa se Stritar pravzaprav ne opredeljuje.

Kritika nemških prevodov

Stritar meni, da je jezik, v katerem piše Zola, izjemno malo podoben Fénélonovemu ali Dumasovemu. Ker se mnogo besed zaman išče v Littréjevem slovarju, je Zolaja izjemno težko brati v izvirniku: »In tebi, ki si bral Zolov roman v prevodu, pravim: Ti ne véš, kaj je pravi Zola; kajti, kar piše in kakor piše tá mož, ne more se besedoma povedati v nobenem drugem jeziku, razven v francoskem; a kaj pa še v pošteni, snažni slo-

venščini« (Stritar 1885: 285). Hkrati pa Stritar odsvetuje nemške prevode: »Zola v nemški obliki ni Zola« (Stritar 1885: 483). Do takšnih zaključkov je prišel po pogovoru z znancem, ki je poznal *Germinal* le v nemškem prevodu:

Ko sem s tistim možem zopet govoril o priporočanem romanu, nisva dolgo časa mogla se umeti. Knjiga, o kateri sva govorila, bila je ista in zopet druga. Napósled se reši stvar tako: prijatelj moj je bral svojega »Germinala« v nemškem prevodu, jaz pa v pravem, nepokvarjenem originalu! In na to mu podam tisto rumeno knjigo govoreč. Tu imate pravega »Germinala«. In ko mu pokažem nekaj mest v knjigi, mož ni mogel najti pravih besed, da bi primerno izrazil svoj gnus in svojo nejevoljo (Stritar 1885: 291–292).

Stritarjev znanec je verjetno prebiral nemški prevod Ernsta Zieglerja, ki je izhajal v časopisu *Die Presse* od 25. 11. 1884 do 28. 3. 1885. Ziegler, ki je živel več let v Parizu, je stopil v stik z Zolajem leta 1882. Dve leti kasneje mu je francoski pisatelj dal izključno pravico za prevajanje *Germinala* v nemški jezik. Zolajev roman je v nemškem prevodu izhajal skoraj istočasno v časopisih *Die Presse*, *Hamburgischer Correspondent*, *Frankfurter Zeitung*, *Posener Zeitung* ter *Agramer Zeitung*. Ziegler je zato menil, da še noben roman ni bralo na dan izida toliko ljudi. V resnici je omenjene časnike prebiral vsaj 300.000 bralcev (Bachleitner 1993: 273–274), tudi v pretežno slovanskem okolju (Póznanj, Zagreb). Zieglerjev prevod se je torej v *Die Presse* iztekel v času, ko je Stritar že pripravljal gradivo za svoje »Pogovore«.

Chevrel (2003) ugotavlja, da avstrijski prevajalec ni bil natančen pri prevajanju rudarskih terminov, izločil pa je tudi nekatere prizore iz seksualnega življenja rudarjev (npr. spolnost Maheujevih) in njihovih nadzornikov. Tudi znameniti prizor, ko rudarske soproge počasi kastrirajo truplo mrtvega trgovca Maigrata in nato njegov ud nataknejo na palico (približno 40 vrstic), je povzet z nevtralnimi stavkom: »Sie spien auf die Leiche, verstümmelten dieselbe und stießen sie mit Füßen.«¹³ Ziegler je bil previden tudi pri političnih sestavinah romana, saj je izpustil Souvarinove izjave, da je potrebno zažgati vsa mesta in pokositi ljudstvo, ker bo šele potem morebiti zrasel boljši svet,¹⁴ pa tudi maščevalne izjave levičarskega župnika Ranviera. Spremenjeni pa so tudi Étiennovi politični govori.

Iz navedenega sledi, da je Stritar že v letu izida upravičeno opozarjal na razlike med francoskim izvirnikom ter Zieglerjevim prevodom. Poudariti velja, da je istega leta prevod doživel kritiko tudi v *Revue contemporaine littéraire, politique et philosophique* (Bachleitner 1993: 277).

Fran Svetič

Fran Svetič je Zolajev naturalizem prvič omenil že v svojem nekrologu Victorju Hugoju.¹⁵ Drugega maja 1888 pa je v slovenskem klubu na Dunaju imel predavanje o naturalizmu, ki je – kot je poročalo tedanje

časopisje – zelo zanimalo poslušalce, saj »so sledili jako pazno tej razpravi in konec govora čestitali govorniku od vseh strani.«¹⁶

Čeprav je Svetič na dunajski univerzi študiral tudi francoščino,¹⁷ se je moral o Zolaju poučiti kje drugje. Sam je na koncu razprave »Naturalizem«, ki je kot pisna verzija predavanja izšla istega leta tudi v *Ljubljanskem zvonu*, izdal svoj vir: Zollingov podlistek »Emile Zola und der Naturalismus«, ki je izhajal oktobra 1881 v *Neue Freie Presse*.¹⁸ Naša raziskava je odkrila, da je Zollingov delež bistveno večji, kot je bil Svetič z referencami pripravljen priznati.

Svetič uvodoma poudarja, da je pri večini bralcev naturalizem na slabem glasu. Po njegovem mnenju ima vsaka stvar pravico do obstajanja, tudi naturalizem, ki se je že tako razširil, da njegovega vpliva ni mogoče tajiti, a hkrati dodaja, da ni pristaš naturalističnega nauka, nasprotuje le ozkosrčnemu obsojanju. Naturalizem ima za »zanimiv pojav v slovstvu, ki je vreden resnega razmotravanja.« (Svetič 1888: 360). Namen Svetičevega spisa je torej nepristranska sodba o Zolajevem naturalizmu. Pomen njegovega prispevka k umevanju Zolaja na Slovenskem je potrebno videti zlasti v dokaj natančnem povzemanju pisateljevih nazorov, večinoma iz dela »Eksperimentalni roman«. Svetič poudarja, da Zola zavrača vse romanopisje, ki je nastajalo na podlagi pisateljeve domišljije:

V naturalističnem romanu, ki sloni ves na podlagi opazovanja in analize, so pa uvéti drugačni. Domišljija se odpravi, romanopisec samó nahajaj, ne pa izumljaj; piši logično, in ne izmišljaj; samó pripoveduj, kar vsak dan vidi in doživlja, kar se godi na ulicah. Povest ne bódi samó obraz življenja, temveč življenje samó. Pripovednik bódi vésten fotograf, ki pa mu ni smeti nikdar popravljati podobe; odréci se megleni domišljiji, zbiraj samó dejanja, ki bodo že záse govorila (Svetič 1888: 363).

Svetič poudarja, da mora biti roman »znanosten«: »Do zdaj, pravi [Zola], se je samó opazovalo; treba je pa tudi *poskusov*, kateri nam kažejo življenje od novih strani« (Svetič 1888: 364). Eksperimentalni pripovednik naj si izvoli posebne razmere, tja pa naj postavi ljudi z določenimi značajmi. Te misli je najti v prvem poglavju Zolajevega »Eksperimentalnega romana«.¹⁹

Svetič poudarja tudi Zolajevo zgledovanje pri eksperimentalni medicini Clauda Bernarda ter Tainovi filozofiji. Sicer pa strne temeljne Zolajeve ideje v naslednjem odlomku: »Premišljevat in preiskavat je dušne in telesne bolezni, ozirati se je na prirodino osnovo, temperament, in na vpliv podédovanja; in pri vsem je postopati v soglasji z znanostjo sedanje dóbe« (Svetič 1888: 364). Kasneje celo zagovarja stališče, da opisovanje bolezni pač ni leposlovčeva, temveč zdravnikova stvar (Svetič 1888: 409).

V »povestnem vencu« Rougon-Macquartovih »vse zgodbe 'zvirajo 'z bolezni ene«. Svetič poudarja, da Zola spremlja potomce družine v različna okolja in z njimi eksperimentira. Takole opiše romaneskni dogajalni prostor:

Pelje nas v ministrov salon, v zbornico, h konjskim dirkam, na trg, kjer se próda živež [...]. Pelje nas v kováchnico, kjer ima dovolj prilike za mojstersko popi-

sovanje. Iti moramo dalje ž njim v rastlinjak [...] in poslušati pisatelja, ko nam razklada botaniške svoje znanosti. Vêde nas dalje v velik bazar, kjer nam razkazuje blagó in razlaga, kako se izpečáva. Zopet potem nas postavi na deželo, sredi zarastlega parka in nam pripoveduje idilo, ki se ondu godí. Popisuje nam preprosto vaško življenje, riše rúdnik in slika delavce, kako živé in trpé; vêde nas nazaj v Pariz, v slikarnico, in potem zopet na kmete itd (Svetič 1888: 403).

Lahko bi rekli, da je Svetič v teh vrsticah povzel ključne prizore iz vsaj devetih Zolajevih romanov (*Njegova eksclenca Eugène Rougon, Nana, Trebuh Pariza, Beznica, Pri ženski sreči, Greh abbéja Moureta, Germinal, Umetnina ter Zemlja*).

Posebno pozornost je naklanjal Zolajevi olfaktoričnosti, saj pisatelj pove »ne samo, kakšno je vse to po zunanje, marveč tudi, kakšen ukus ima, in zlasti, kako diši« (Svetič 1888: 403). Navaja pa tudi, da more bralec v cvetličnjaku »dihati mlačni, zaduhli, z maméčim vonjem napolnjeni zrak.« Skratka, svoj »mikrokozem« naslika Zola prav mikroskopično.

Med posameznimi osebami je omenil skupno mater Adelajdo Fouque, ki se je bila »telesno poškodovala, dobila krč in je sčasoma oslabéla na umu. Njeno nadlogo so podédovali otroci in otrók otroci« (Svetič 1888: 402). Junakinjino sicer vihravo življenje je Svetič dokaj omilil, saj Macquarta razgláša za njenega drugega moža. Tudi Gervaisino zgodbo ublaži, saj kljub dokaj natančnemu povzemanju vsebine ne omenja ljubezenskega trikotnika med Gervaise, Lantierom in Coupeaujem. Nesrečo slednjega naj bi iz maščevanja povzročila neka ženska, v resnici pa mu spodrsne s strehe, ker ga pokliče hčerka Nana. Tudi Gervaisin konec je blažji, saj se Zolajeva junakinja »v obupu tudi pijači udá in kmalu revno umrè« (Svetič 1888: 403). Vtis imamo, da je *Beznico* nemara poznal zgolj iz gledališke predelave.

Na prvi pogled se zdi zanimiv Svetičev oris literarnih oseb: »Zolove osebe imajo samó zunanje, živálje življenje, samó živce, čute, mesó in kri; popisuje nam jih le životopisno, dušeslovno ne. Volja, misli, strasti v porájani – vse to nam je zakrito.« (Svetič 1888: 407). Omenjeni navedek je praktično prevzet od Zollinga: »Sie sind ganz Außenseite, haben nur Nerven, Sinne, Temperament, Fleisch und gehen ganz im animalischen Leben auf. Der Wille, die Gedanken, die Leidenschaften in ihrem Entstehen – das Alles ist unsichtbar.«²⁰

Prikupne značaje Zola po Svetičevem mnenju opisuje le površno. Junaki njegovih povesti so torej »zavržena ali vsaj slabotna človeška bitja. Ciklus Rougon-Macquartovih je prava Sodoma in Gomora: med blizu tisoč osebami, ki nastopijo, najti ni niti pet pravičnih ljudi« (Svetič 1888: 407). To izjavo, ki se navezuje na Abrahamove prošnje, naj Bog prizanese Sodomi, če je tu vsaj deset pravičnih (1 Ms 18), je najti tudi pri Zollingu: »In sämtlichen neun Romanen, die etwa tausend Charaktere und Typen zählen, fände man nicht einmal die fünf Gerechten, die zu Sodoms Errettung genügt hätten.«²¹ Svetič se dotakne tudi junakov, ki pa so »nič drugega nego stafáza in stafáza preplavlja dejanje« (Svetič 1888: 408). Misel, da so junaki le postranski okras, je najti tudi pri Zollingu: »Die Figur wird zur Staffage, und diese erdrückt die Handlung.«²²

Podobno kot Stritar pokaže Svetič več navdušenja za Zolajevo deskripcijo:

Zola je kolorist med pisatelji, moč njegova so slike. Ves roman »Une page d'amour« bistveno ni nič drugega nego popis pariškega mesta, katero nam kaže v petih raznih, velicah podobah, polnih življenja in barv in plastičnih obrazov. Krasen je n. pr. popis velikanskega danjenja, ki je uvod romanu »Pariški trebuh«. Slika, katera je na konci te povesti, napravi mogočen vtis kakor veličasten finale (Svetič 1888: 408).

Omenjeni odlomek mnogo dolguje Zollingu:

Man lese einmal die langen, für manchen Geschmack viel zu langen Naturbeschreibungen, z. B. die fünf Schilderungen von Paris aus der Vogelschau und bei wechselnder Beleuchtung (Page d'amour) oder die grandiose Morgendämmerung, die den »Bauch von Paris« einleitet, oder das Tableau, worin dieser Roman wie in einem vollen Accord ausklingt.²³

Svoj pogled na Zolaja Svetič vendarle zaključuje z dokaj naklonjenimi besedami: »Pripoznati je, da je Zola navzlic svojim čudnim leposlovnim nazorom venderle *velik pesnik*. Nekatere epizode v njegovih romanih so polne v resnici poetičnega duha, pravi biseri. Biser nam je pa drag, najdimmo ga bodisi med listjem ali med slamo, v smetéh ali v gnôji« (Svetič 1888: 410).

Svetič je torej poznal Zolajeve teoretske spise, vsebino *Beznice* je verjetno navajal prek dramske predelave, označitve literarnih oseb in opisov pa prepisal kar iz Zollingovega članka, zato se je težko strinjati s Koblarjevo mislijo (1960–71: 563), da gre za najtehtnejšo razpravo o naturalizmu. Stritarjevo, sicer zelo osebno branje, ki se z dednostnim vprašanjem ne ukvarja, je gotovo dosti bolj izvirno. Res pa je Svetičev članek nepoučenim sodobnikom odkril mnogo podatkov o Zolajevem naturalizmu.

Janko Kersnik

Kersnikova recenzija Aškerčevih *Balad in romanc* (1890) je zanimiva apologija realizma. Avtor meni, da je Fantazija, Zenova hči, izgubila ideal, svojega ljubimca, s katerim je gospodarila in vladala v brezmejni svobodi. Tolstoj, ki je nekoč znal spajati idealizem s čistim realizmom, se je čez noč spremenil »v nagega naturalista, iz slikarja v – fotografa, iz živega modrijana – v nerazumnega tajnostnega moralista.« Med drugimi, najbrž prav tako naturalisti in fotografi, omenja tudi Ibsena, Scheffla, Ebersa ter seveda Zolaja. Recenzija je zanimiva, saj pisec ponuja tudi svojo različico realizma:

Slikati opisovati vse, kakeršno je vse v resnici, a vender opisovati to le tako in v takem vzporedju in v taki zvezi, da mora vzbujati estetično zadoščenje, hrepenenje po nekaj nedosežnem, skratka – da mora ustvarjati ideal v gledalci, v čitatelji samem: torej ne golo življenje – golo resnico samo, ampak golo resnico pod zlato prozorno tančico idealizma (Kersnik 1890: 637).

Slovenski realisti so se konec osemdesetih let torej sklicevali na idealistični realizem, ki z Zolajevim naturalizmom ni imel dosti skupnega. Ob tem velja poudariti, da je podobno tančico v naturalizmu pogrešal tudi Theodor Fontane. Ko je prebiral Zolajev roman *Vzpon Rougonovih*, je zapisal, da življenje nikakor ni takšno, če pa bi bilo, bi bilo nujno ustvariti idealizirajočo tančico Lepote (»der verklärende Schönheitsschleier«),²⁴ kar pa sploh ni potrebno, saj je lepota vedno prisotna. Pravi realizem bo vedno poln lepote, saj Lepo pripada življenju tako kot Grdo.²⁵

Sklep

Slovenci smo se torej z Zolajem po zaslugi *Ljubljanskega zvona* prvič srečali na začetku osemdesetih let devetnajstega stoletja prek hrvaških posrednikov in ruskih prevodov. Celestin je v članku »Naše obzorje« citiral nekaj pisateljevih misli po ruskem prevodu *Pariških pism* z namenom, da bi podkrepil svoje zavračanje romantične estetike, Štrekelj pa se je lotil primerjave Turgenjeva in Zolaja, ki se je pojavljala tudi v kasnejšem desetletju. Najpomembnejši spis so Stritarjevi »Pogovori«, v katerih je pisec celo parodiral Zolajev slog. Če se je pohvalno izrazil o pisateljevi deskripciji, pa je zavračal njegove literarne osebe, pri čemer se je zgledoval pri R. Kaufmannu. Stritar je zanimiv tudi kot kritik nemških prevodov Zolaja, saj se je zavedal njihovih pomanjkljivosti. Poudariti velja, da je dobro poznal nemške kritike *Germinala*, tudi T. Zollinga, ki je sicer s svojim zgodnejšim spisom znatno vplival na kasnejši članek Frana Svetiča.

Z Zolajevim delom smo se podrobneje seznanili ob pisateljevem ustvarjalnem vrhuncu. Leta 1885, ko je izšel njegov *Germinal*, smo že dobili prvo kritiko tega romana, tri leta kasneje pa tudi pregled njegove teorije. Vendar je bila slovenska publicistika do Zolaja, čigar talent je sicer cenila, zadržana. Tudi neposrednih vplivov na domačo književno produkcijo, ki bi jo lahko vzpodbudili omenjeni članki, v tem času ni zaznati. *Ljubljanski zvon*, ki je v osemdesetih letih devetnajstega stoletja tako kritično pretresal francoskega naturalista, je šele desetletje kasneje na široko odprl vrata prav tistim pisateljem, na katere je vplival Émile Zola.

OPOMBE

¹ Pričujoča razprava se osredinja zgolj na kritiški sprejem Zolaja, zato Turnerjeve novele »Tri gracije« (1883), kjer se sicer tudi omenja Zola, ne obravnava. Pri delu se je pisec opiral tudi na avtorski katalog Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.

² F. Levec, Pismo Josipu Staretu, 12. 7. 1886, *Pisma II*, uredil France Bernik, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971, 89.

³ Zolajevo ime se na Slovenskem sicer prvič pojavi že leta 1878, ko *Laibacher Zeitung* ponatisne članek »Alkoholizem v Parizu« avstrojudovskega publicista

Maxa Nordaua, kjer je govor tudi o *Beznici*. Nordau primerja Gervaisin boj z alkoholom kar z Jakobovim bojem z zlim angelom.

⁴ F. Levec, Pismo Josipu Staretu, 2. 2. 1883, *prav tam*, 67.

⁵ Citat navajamo v celoti: »Byron jette toujours un vif éclat, tandis que Walter Scott n'est plus guère lu que par les pensionnaires. Je parle pour la France. Il est très curieux de voir le fondateur du roman naturaliste, l'auteur de *La Cousine Bette* et du *Père Goriot*, se passionner ainsi pour l'écrivain bourgeois, qui a traité l'histoire en romance. Walter Scott n'est qu'un arrangeur habile, et rien n'est moins vivant que son oeuvre« (»Les Romanciers naturalistes«: 50).

⁶ Citat navajamo tudi v izvirniku: »D'ailleurs, il n'est point vrai que la beauté seule soit immortelle, la vie est plus immortelle encore. Une langue disparaît, une esthétique se transforme, un idéal se déplace; tandis que le cri humain, la vérité de la joie ou de la douleur est éternel« (»Documents littéraires«: 330).

⁷ Navajam tudi nemški izvirnik: »Was Turgenjew aber ein für allemal aus dem Kreise Zola's und seiner Schüler heraustreten läßt, dem ihn eine oberflächliche Betrachtung einreihen könnte, ist seine wahrhaft keusche, gesunde Phantasie. Er kennt das Häßliche gerade so gut wie die Naturalisten, aber es geht nicht in ihm auf, er hat keine Freude daran, das unreine Element immer wieder aufzurühren, wenn es einen festen Bodenfaß bilden will, er starrt nicht das Gemeine an, um es mit breiter Umständlichkeit festzuhalten« (Zabel 1884: 189–190).

⁸ J. Stritar, Pismo F. Levcu, 13. 7. 1885. *Zbrano delo 10*, uredil in opombe napisal France Koblar, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1957, 137.

⁹ *Prav tam*.

¹⁰ Gre za opis iz prvega poglavja: »Vzdolž perilnikov na obeh straneh osrednjega prehoda sta se vlekli dve vrsti žensk. Perice so imele razkrite vratove, do ramen razgaljene roke in privzdignjena krila, tako da si lahko videl njihove barvaste nogavice in visoke čevlje na vezalke. Divje so udrihale s perачami, se glasno smejale, se obračale, da so si lahko skozi trušč zavpile kako besedo, in se sklanjale nad svoje perilnike; zardelih in kadečih se teles, do kože premočene, ko da bi jih ujel naliv, so klafale, kvantale in klobuštrale« (*Beznica*: 17).

¹¹ V zvezi z romanom *V kipečem loncu* je potrebno omeniti obsežno recenzijo Alberta Wolfa, ki je izšla v *Wiener Allgemeine Zeitung* 28. 4. 1882: »[...] die Typen des Bürgerthums, die Zola zeigt, leben nicht unter uns, sie sind Ruinen einer vergangenen Epoche und einer anderen Kaste. Paris hat einen solchen Mittelstand niemals gehabt und wird ihn wohl niemals haben.« Čeprav se oba kritika lotevata istega romana, je Stritarjeva sodba moralistična, Wolfova pa kulturnozgodovinska.

¹² V drugi polovici devetnajstega stoletja je bilo v Evropi še nekaj takšnih satiričnih verzifikacij o Zolaju. Theodor Fontane se je v svoji pesmi »Nur nicht loben« (»Aus der Gesellschaft«) takole obregnil ob francoskega pisatelja: »Po mojem je sreča bila, / da balad ni ustvarjal Zola.« (»Ein Glück, so hab' ich oft gedacht, / Daß Zola keine Balladen gemacht.«).

Kasneje je nastal tudi naslednji sonet Friedricha Haßlwanderja z naslovom »An Emile Zola«, ki je bil objavljen v Roseggerjevem mesečniku *Heimatgarten* leta 1887: »Du suchst in farbengrellen Lebensbildern / Verkomm'n'ner Menschen grauenvolles Sein, / Erhellst von keinem fernen Hoffnungsschein, / Mit des Talentes ganzer Kraft zu schildern. // Doch Du verschmähst, mit Künstlergeist zu mildern, / Und was Du dichtetest, es ist blos gemein, / Entsetzlich, jammervoll, unschön, allein, / Nicht bessern wird's die Menschen, nur verwildern. // Ein Dichter bist Du, der sich eifrig müht / Mit Bildern, welche nur die Menschheit schänden – / Des Scheußlichen Copist, ein roh Gemüth! // Doch ein Triumph wird bald und schmählich enden; / Denn wessen Herz für echte Kunst noch glüht, / Wirft, was Du schreibst, mit Ekel aus den Händen. »

¹³ *Die Presse*, 38/48, 18. 2. 1885, 1.

¹⁴ *Prav tam*, 37/352, 24. 12. 1884, 1.

¹⁵ Fran Svetič, Viktor Hugo, *Ljubljanski zvon* 5, 1885, 678.

¹⁶ Dopisi, *Slovenski narod* 21/103, 4. 5. 1888, 3.

¹⁷ Kot je razvidno iz vpisnic, ki smo jih pregledali v Arhivu dunajske univerze (Nationale, Franz Svetič), je Svetič že od zimskega semestra 1879/80 študiral na Dunaju, najprej šest semestrov klasično filologijo, v sedmem, osmem in devetem semestru, ki jih je absolviral med letoma 1882 in 1886, pa tudi moderno jezikoslovje. Za nas je zlasti pomembno, da je poslušal tudi predavanja iz francoske književnosti. Pri utemeljitelju dunajske romanistike, Adolfu Mussafii, je opravljal seminar iz Molièrovega *Ljudomrznika* ter vaje iz *Pesmi o Rolandu*, vodilni raziskovalec francoske književnosti Ferdinand Lotheissen pa mu je predaval zgodovino francoske književnosti v 16. in 18. stoletju. Lotheissen je sicer imel v osemdesetih letih večkrat najavljena predavanja z naslovom »Geschichte der französischen Literatur in der neuesten Zeit«, vendar je glede na profesorjevo bibliografijo odveč pričakovati, da bi omenjal tudi naturaliste.

¹⁸ Gre za ponatis istoimenskega poglavja iz Zollingove knjige *Reise um die Pariser Welt*, Stuttgart, Verlag von B. Spemann, 1881. Omenjeno besedilo je najti v drugi knjigi na straneh od 103 do 118.

¹⁹ Navajamo izvorno besedilo: »L'observateur chez lui donne les faits tels qu'il les a observés, pose le point de départ, établit le terrain solide sur lequel vont marcher les personnages et se développer les phénomènes. Puis l'expérimentateur paraît et institue l'expérience, je veux dire fait mouvoir les personnages dans une histoire particulière« (»Roman expérimental«: 1178).

²⁰ Theophil Zolling, Emile Zola und der Naturalismus, *Neue Freie Presse*, 7. 10. 1881, 3.

²¹ Zolling, *prav tam*, 8. 10. 1881, 2.

²² *Prav tam.*, 7. 10. 1881, 3.

²³ *Prav tam.*

²⁴ Podobno besedno zvezo je najti tudi v *Estetiki* Friedricha Theodorja Vischerja (1851: 53). Če pri Fontaneju »der verklärende Schönheitsschleier« po potrebi idealizira in olepša realnost, pa pri Vischerju »der verklärende geistige Schleier« skriva nepopolnost umetnine, kakršna je pač v primerjavi z realnostjo.

²⁵ T. Fontane, An Emilie Fontane, 14. 6. 1883, *Der Ehebriefwechsel*, Berlin: Aufbau-Verlag, 1998, 309.

VIRI

A

Josip STRITAR, 1953: Drobiž. *Zbrano delo* 2. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Émile ZOLA, 1964: *Beznica*. Prevedel Ivan Skušek. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Émile ZOLA, 1968: Le roman expérimental. *Oeuvres complètes* 10. Lausanne: Cercle du livre précieux.

Émile ZOLA, 1968: Les romanciers naturalistes. *Oeuvres complètes* 11. Lausanne: Cercle du livre précieux.

Émile ZOLA, 1969: Les documents littéraires. *Oeuvres complètes* 12. Lausanne: Cercle du livre précieux.

B

- Fran CELESTIN, 1883: Naše obzorje. *Ljubljanski zvon* 3, 45–52, 113–119, 169–172, 236–243, 320–327, 394–398, 454–457.
- Fran CELESTIN, 1887: Josip Stritar (Boris Miran). *Slovan* 4, 87–91.
- Rudolf von GOTTSCHALL, 1885: Plaudereien über Romandichtung. *Die Gartenlaube. Illustriertes Familienblatt*, 383–384, 458–459.
- O. HELLER, 1881: Emil Zola's »Assommoir« verdeutscht von Willibald König. *Das Magazin für die Literatur des In- und Auslandes* 50, 180–181.
- Richard KAUFMANN, 1885: Die literarische Krise in Frankreich. *Wiener Allgemeine Zeitung*, 4. 4., 1–4.
- Janko KERSNIK, 1890: Balade in romance. Napisal A. Aškerc. *Ljubljanski zvon* 10, 368–371, 436–442, 636–637, 690–694. Tudi v: Janko Kersnik. *Zbrano delo* 5. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 299–322.
- M[iroslav] M[alovrh], 1882: Iz Zagreba. *Ljubljanski zvon* 2, 318–319.
- Josip STARE, 1883: Hrvaška književnost. *Ljubljanski zvon* 3, 540–541.
- Josip STRITAR, 1885: Pogovori. *Ljubljanski zvon* 5. 150–159, 220–227, 283–292, 362–368, 413–417, 476–483, 548–555. Tudi v: Josip Stritar. *Zbrano delo* 7. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1956, 12–87.
- Fran SVETIČ, 1888: Naturalizem. *Ljubljanski zvon* 8, 359–364, 402–411.
- Karel ŠTREKELJ, 1884: Novejši pisatelji ruski. Iván Sergêjevič Turgênev. *Ljubljanski zvon* 4. 106–110, 174–179, 237–241, 297–304, 361–367, 491–495, 557–563, 685–689, 749–755.
- Friedrich Theodor VISCHER, 1851: *Aesthetik oder Wissenschaft des Schönen*, Leipzig, Carl Macken's Verlag.
- Eugen ZABEL, 1884: *Iwan Turgenjew. Eine literarische Studie*. Leipzig: Verlag von Otto Wigand.
- Theophil ZOLLING, 1881: Emile Zola und der Naturalismus. *Neue Freie Presse*, 7. 10., 1–3; 8. 10, 1–3.
- Theophil ZOLLING, 1885: Zola's neuer Roman. *Die Gegenwart* 27, 4. 4., 217–219.

C

- Norbert BACHLEITNER, 1993: *Der englische und französische Sozialroman des 19. Jahrhunderts und seine Rezeption in Deutschland*. Amsterdam, Atlanta: Rodopi. Internationale Forschung zur Allgemeinen und Vergleichenden Literaturwissenschaft 1.
- Štefan BARBARIČ, 1983: *Turgenjev in slovenski realizem*. Ljubljana: Slovenska matica. Razprave in eseji 27.
- Marja BORŠNIK, 1951: *Fran Celestin*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Yves CHEVREL, 2003: Les premières traductions allemandes des oeuvres de Zola: 1880–1893. *Prevajanje realističnih in naturalističnih besedil. 28. prevajalski zbornik*. Uredil Tone Smolej. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, 44–57.
- France KOBLAR, 1956: Opombe. Josip Stritar. *Zbrano delo* 7. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 421–508.
- France KOBLAR, 1960–1971: Fran Svetič. *Slovenski biografski leksikon III*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 563–564.
- Anton OCVIRK, 1955: Slovenska moderna in evropski simbolizem. *Naša sodobnost* 3, 193–214.

Jože POGAČNIK, 1978: Stritar in naturalizem. *Parametri in paralele*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 132–148.

Pierre SOLDA, 2000: *Les odeurs dans l'oeuvre romanesque d'Emile Zola jusqu'au Docteur Pascal*. Thèse. U. F. R. de lettres. Université Michel de Montaigne. Bordeaux III.

Jean TRIOMPHE, 1937: Zola collaborateur du *Messenger de l'Europe*. *Revue de littérature comparée* 17, 754–765.

Anton VRATUŠA, 1941: *Levec in Ljubljanski zvon*. Ljubljana: Zadružna tiskarna.

■ ZOLA IN LJUBLJANSKI ZVON (1881–1890)

The author researches the reviews and references made on Émile Zola in *Ljubljanski zvon* during the years 1881 and 1890, when it was edited by Fran Levec. Whereas the first references are mainly tied to the reception of Zola in Croatia, Fran Celestin in his article *Naše obzorje* (Our Horizon; 1883) already quoted several of Zola's typical thoughts based on the Russian translation of *Lettres parisiennes*, with the intention of substantiating his rejection of the aesthetics of Romanticism. However, the most important piece of writing was undoubtedly Stritar's *Pogovori* (Conversations; 1885), in which the author even clearly parodied Zola's style of writing. He was appreciative of the writer's descriptions, but rejected his literary characters, particularly the miners from *Germinal*; similarly to R. Kaufmann. The author discovers that Stritar's importance lies also in the criticism of the German translations of Zola since he was well aware of their shortcomings. Stritar was a relatively original reviewer; Fran Svetič, on the other hand, who was the first one in Slovenia to write also about Zola's theoretical essays, merely copied several basic thoughts of his article *Naturalizem* (Naturalism; 1888) – as research discovered – from Zolling's article *Émile Zola und der Naturalismus* (Émile Zola and Naturalism). The early Slovenian reception, therefore, appreciated Zola's feel for description, but rejected the conception of his characters.

Maj 2004